

Р. І. ВЕТШТЕЙН

ОЛЬВІЙСЬКА КЕРАМІЧНА ПІЧ

Залишки печі були виявлені в південній частині розкопу «Е₃» на глибині 0,4 м від рівня сучасної поверхні, на території, яку в догетський час займав теменос¹. Збереглася нижня частина корпусу топочного відділення, черінь з незначними залишками двох підірних стовпів та челюсті (рис.).

Топка мала в плані форму прямокутника, розміром 2,55 (С—З) × 1,85 м (Пн—Пд): вона була введена у спеціально виритий в культурному шарі котлован.

Для кращої теплоізоляції між стінами котлована і корпусом печі був залишений вузький простір, заповнений щільно утрамбованою глиною. Така ж особливість будови спостерігалась при дослідженні другої ольвійської печі, відкритої в Нижньому місті, за міською стіною².

Стіни топки (товщина — 35—40 см) збереглися на висоту до 50—60 см. Вони були складені з сирцевих цеглин, форму і розміри яких важко визначити внаслідок їх деформації від високої температури в печі.

У північній стіні топки знаходилися челюсті (довжина — 1,1 м, ширина — 80 см), стінки яких дуже зруйновані.

З внутрішнього боку стінки челюстей, як і весь корпус топки, старанно вкриті глиняною обмазкою, що збереглася місцями у два-три шари (товщина — 3—4 см). Це щільне покриття захищало корпус печі від сильної дії вогню та механічних пошкоджень.

Зовнішній край челюстей був заповнений уламками сирцевих цеглин і керамічних болванок, що, можливо, були рештками заклада, який зберігся з часу останнього випалу у цій печі. Звичайно, після того, як піч нагрівалася до температури, необхідної для випалу виробів, челюсті закладалися такими цеглинами і старанно замазувалися глиною, щоб всередину печі не проникало холодне повітря.

Глинистий черінь досить добре зберігся на площі всієї топки. Рівень похилого череня челюстів вище (на 3—4 см) череня топки, як це можна було спостерігати і в інших печах Нижнього міста. Можливо, це робилося для того, щоб зручніше завантажувати топку.

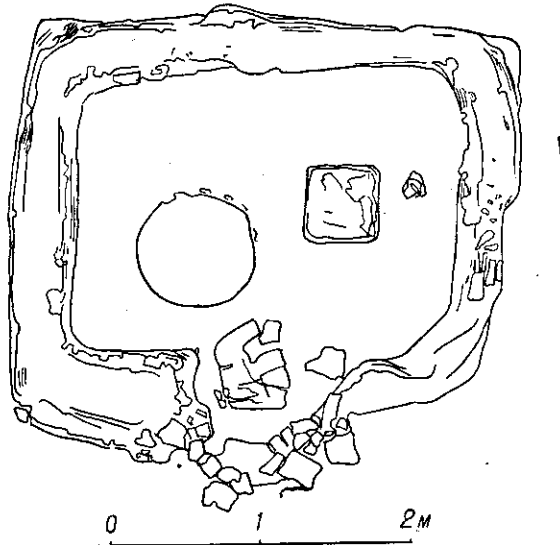
Перекрытие топки, яке служило одночасно і решіткою випалювальної камери, цілком зруйновано. Зберігся тільки фундамент цієї решітки з двох підірних стовпів прямокутної форми, складених, як і корпус печі, з сирцевих цеглин. Обидва стовпи, збудовані на черені топки

¹ Піч була відкрита О. І. Леві в 1953 р. і досліджена автором статті в 1954 р.

² Р. І. Ветштейн, Керамічні випалювальні печі Ольвії перших століть н. е., АП, т. VII, К., 1958, стор. 65.

по одній лінії (З—С), були розташовані на однаковій відстані від стовпів і на такій же відстані один від одного.

Західний стовп розміром 55 (С—З)×50 см (Пн—Пд) зберігся на висоту до 15 см. Від східного стовпа, що був зруйнований більш пізньою ямою, на підлозі залишився тільки слід у вигляді прямокутного контура, однакового за розмірами із західним підпірним стовпом.

Піч для випалювання черепиці.

Наявність міцної опори з двох підпірних стовпів для решітки випалювальної камери, а також значні розміри цієї печі свідчать про те, що вона служила для випалу великих виробів.

Звичайно такі печі призначалися для випалу черепиці або цегли, оскільки цими виробами можна було більш раціонально завантажувати камеру прямокутної форми.

У відкритій нами печі також випалювалась черепиця, про що свідчать знайдені тут виробничі залишки. В заповненні печі і безпосередньо на її черені була знайдена черепиця, серед якої зустрілись браковані екземпляри. Це ошлаковані уламки, частина з них з деформованою поверхнею, на бортику однієї кераміди є відбиток великого пальця правої руки, що утворився від дотику до ще не просохлого виробу. У деяких керамід на поверхні місцями спостерігаються невеликі округлі ямки, які нагадують відбитки лап собаки.

Крім бракованої черепиці, навколо печі та в її заповненні були знайдені керамічні болванки напівциліндричної в перерізі форми, що служили для формовки каліптерів. У деяких болванок, виявлених в заповненні топки, можна спостерігати прикипілі до поверхні куски сирцю і глиняної обмазки від зруйнованої частини печі. Можливо, під час ремонту верхньої частини стін були використані уже старі, непридатні для формовки черепиці і керамічні болванки, які в процесі руйнування печі упали разом з сирцевими цеглинами всередину топки.

Такі форми для каліптерів були знайдені і в керамічних майстернях Нижнього міста³.

Час функціонування керамічної печі можна визначити по супровідному матеріалу, а також по стратиграфії.

При розчистці печі у її східній половині була виявлена більш

³ Р. І. Ветштейн, вказ. праця, стор. 66, 70.

пізня зернова яма, що зруйнувала східний стовп і прорізала черинь топки. Знайдені у заповненні ями уламки червоноглиняних амфор з двоствольними ручками⁴ показують, що вона була засипана не пізніше кінця I ст. н. е. Отже, спорудження ями можна приблизно визначити серединою I ст. н. е.

Яма, мабуть, була викопана через деякий час після зруйнування печі. Якщо припустити, що піч також функціонувала досить довгий час, про що свідчить потужний горілий шар, який можна спостерігати нижче череня топки у стінках ями, то до спорудження на її місці ями могло пройти приблизно 50—60 років. Отже, піч почала функціонувати не раніше кінця I ст. до н. е.—початку I ст. н. е. Вона, мабуть, була збудована незабаром після гетської навали, коли для відбудови зруйнованого міста потрібна була велика кількість черепиці.

В цей же період була збудована аналогічна велика піч прямокутної форми з двома підпірними стовпами в Нижньому місті, за міською стіною⁵.

Відкриття печі ще в одному районі Верхнього міста Ольвії свідчить про досить значні масштаби керамічного виробництва та райони його розміщення в післягетський період.

В цей час за міською стіною, в Нижньому місті, функціонував великий гончарний комплекс, що складався з двох майстерень. Дві майстерні знаходилися на території північно-східної частини Верхнього міста, яка в цю пору теж вже опинилася поза межами міста, одна майстерня — в центральній частині Верхнього міста.

Виявлені п'ять гончарних майстерень характеризують місто і на останньому етапі його історії як виробничий центр, що міг задовольнити своєю продукцією попит населення не лише самої Ольвії, а й позаміських поселень.

Р. И. ВЕТШТЕЙН

ОЛЬВИЙСКАЯ КЕРАМИЧЕСКАЯ ПЕЧЬ

Резюме

Одним из наиболее распространенных видов местного производства, характеризующих экономическую жизнь античных городов Северного Причерноморья, является гончарство.

В данной статье дается описание большой керамической печи для обжига черепицы, открытой в Ольвии. Печь была сооружена в конце I в. до н. э.—начале I в. н. э. в южной части Верхнего города (раскоп Е) на территории, которая в догетский период была занята теменосом.

Новая керамическая обжигательная печь еще в одном районе города свидетельствует о довольно значительных масштабах керамического производства Ольвии в первых веках нашей эры.

Известные гончарные мастерские характеризуют город и на последнем этапе его истории как производственный центр, который мог удовлетворить своей продукцией спрос населения не только самой Ольвии, но и окружающих поселений.

⁴ И. Б. Зеест, Керамическая гара Боспора, МИА, № 83, М., 1960, стор. 109, табл. XXVI, 62 а, б, в.

⁵ Р. И. Ветштейн, вказ. праця, стор. 68—71, 73.